

FACULTADE DE FILOLOXÍA
DEPARTAMENTO DE LATÍN E GREGO

Curso monográfico de estudos grecolatinos 2

Helena de Carlos Villamarín

**GUÍA DOCENTE E MATERIAL
DIDÁCTICO**

2011/2012

FACULTADE DE FILOLOXÍA. DEPARTAMENTO DE LATÍN E GREGO

AUTORA: Helena de Carlos Villamarín
Edición electrónica. 2011

ADVERTENCIA LEGAL: Reservados todos os dereitos. Queda prohibida a duplicación total ou parcial desta obra, en calquera forma ou por calquera medio (electrónico, mecánico, gravación, fotocopia ou outros) sen consentimento expreso por escrito dos autores.

1. Datos descriptivos da materia.

Curso monográfico de estudos grecolatinos 2 (G5071343).

Carácter optativo. 2º Cuadrimestre

6 Créditos ECTS.

Profesora: Helena de Carlos Villamarín (helena.decarlos@usc.es)

Horario de tutorías: mércores e xoves, de 10:30 a 13:30 no despacho 427 da Facultade de Filoloxía.

Lingua en que se imparte: galego.

Calendario (a sesión dos venres consta de 2 horas) **Color verde:** sesión expositiva/**Color rosa:** sesión interactiva; color amarela: tutoría en grupo. IMPARTIRASE NO SEMINARIO D DA FACULTADE.

Febreiro 2012

Xov Ven

2   **3**
9   **10**
16   **17**
23   **24**

Marzo 2012

Xov Ven

1   **2**
8   **9**
15   **16**
22   **23**
29   **30**

Abril 2012

Xov Ven

12   **13**
19   **20**
26   **27**

Maio 2012

Xov Ven

3   **4**
10   **11**
   18
24   **25**
31

Xuño 2012

Xov Ven

1
7   **8**

2. Sentido da materia na titulación de Grao en Filoloxía Clásica.

A materia de Estudos grecolatinos 2 centrarase no estudo da métrica latina clásica. Como materia pensada para terceiro curso da titulación, implica xa, por parte do alumno, un coñecemento avanzado de textos latinos, unhas nocións arraigadas de literatura e unha inmersión na cultura antiga que permiten que se poida aprezoar con meirande aproveitamento a técnica versificatoria dos clásicos, así como coñecer os aspectos prosódicos da lingua latina. A materia axuda a coñecer mellor as claves dos diferentes xéneros literarios, por unha banda, e as características fonéticas e morfolóxicas da lingua latina, pola outra, de xeito que prepara para materias impartidas no curso superior, como a **Literatura Latina 2** e as diferentes materias da sección de lingüística latina. Complementa así mesmo ben a formación recibida en **Lingüística Indoeuropea** nos aspectos fonéticos e morfolóxicos da lingua latina.

3. Obxectivos específicos da materia.

Introdución ao ámbito da produción poética en lingua latina a través do coñecemento das técnicas de versificación do mundo antigo.

Estudo descritivo da métrica clásica, no que primará a aplicación práctica dos contidos teóricos mediante a lectura e a análise dunha selección de textos representativos da poesía e prosa rítmica latina.

4. Contidos.

1. O ritmo latino. Unidades básicas. O acento e o ictus.
2. Nocións de prosodia latina. Distinción entre cantidade vocálica e cantidade silábica; uerba singula e uerba coniuncta; silabación e licencias: sinalefa, prodelisión, sínicese.
3. Versificación dactílica (hexámetro, pentámetro, dístico elexíaco)
4. Versificación dramática: principais metros: senario iámbico, septenario iámbico, octonario iámbico, septenario trocaico, octonario trocaico, anapestos, báquicos, créticos.
5. Versificación lírica: metros non eólicos; metros eólicos. Estrofas
6. O ritmo da prosa. Cláusula e o "Cursus".

5. Bibliografía básica:

- Allen, W.S. (1978, 2ª), *Vox Latina. A Guide to Pronunciation of Classical Latin*, Cambridge.
- Allen, W.S. (1973), *Accent and Rhythm*, Cambridge.
- Ceccarelli, L. (1999), *Prosodia y métrica del latín clásico. Con una introducción a la métrica griega*, Sevilla.
- Questa, C. (1973), "Métrica latina arcaica", *Introduzione allo studio della cultura classica*, vol. 2, Milano, 1973, 477-562.
- Luque Moreno, J. (1994), *Arsis, Thesis, Ictus*, Granada.
- Luque Moreno, J. (1995), *De pedibus, de metris*, Granada.
- Nougaret, L. (1986, 4ª ed.), *Traité de métrique latine classique*, Paris.
- Pighi, B. (1968), "La métrica latina", *Enciclopedia Classica, Sez. II: Lingua e Letteratura*, vol. VI: *La Lingua latina nei mezzi della sua espressione*, t. 2, Torino.
- Pulgram, E. (1975), *Latin-Romance Phonology. Prosodics and Metrics*, München.

6. Competencias.

- Coñecer e comprender as nocións básicas da prosodia da lingua grega e latina: concepto de sílaba métrica e licencias prosódicas.
- Coñecer e comprender as nocións básicas do sistema métrico grecolatino: o ritmo cuantitativo; elementos métricos; unidades rítmicas de análise (pe, metro, colon).
- Coñecer e comprender as estruturas rítmicas nas que se expresa a poesía grecolatina: verso, sistema, período e estrofa.
- Aplicar estes contidos teóricos básicos á análise dos textos poéticos.

7. Metodoloxía do ensino

Exposición teórico-práctica das nocións básicas de cada tema por parte da profesora.

Posta en común na aula por parte do alumno/-a do seu traballo persoal, que consistirá na aplicación dos contidos teóricos básicos na análise métrica-prosódica de textos poéticos, previamente propostos pola profesora, e a exposición dos posibles problemas e dúbidas que pode presentar a análise dos textos.

8. Avaliación.

A asistencia valorarase cun 20% da nota final. Os exercicios que se irán propoñendo para facer na aula, baixo as indicacións da profesora, contarán un 30%, e o exame final, onde o alumno dará conta de cuestións teóricas e prácticas, contará un 50% da nota final.

9. Cronograma.

NÚMERO DE HORAS PRESENCIAIS : 53, DAS CALES 15 EXPOSITIVAS E AS 38 RESTANTES INTERACTIVAS (Véxase o calendario na primeira páxina).

Febreiro: 12 horas (6 expositivas, 6 interactivas):

Presentación da materia.

Tema 1: O ritmo latino; unidades básicas (elementa, acento, ictus). Prácticas sobre palabras e textos.

Tema 2: Nocións de prosodia. Prácticas sobre poesía latina.

Marzo: 15 horas (4 expositivas, 9 interactivas):

Tema 3: Versificación dactílica. Hexámetro e pentámetro. Prácticas sobre poesía (épica, bucólica, didáctica; elegía).

Tema 4: Introducción á versificación dramática: principais metros.

Abril: 9 horas (3 expositivas, 6 interactivas):

Tema 4: Prácticas de versificación dramática.

Tema 5: Introducción ao verso lírico

Maiο: 13 horas (2 expositivas, 10 interactivas, 1 tutoría):

Tema 5: Prácticas de verso lírico

Tema 6: Introducción ao ritmo da prosa

Xuño: 5 horas interactivas:

Tema 6: Prácticas de ritmo da prosa.

10. Materiais:

É de especial interese e utilidade a seguinte páxina web:

<http://perso.wanadoo.es/juagru/metrica/metrica.html>

Textos para prácticas:

Hexámetro.

Virxilio, Aen. 2, 1-20.

Conticuere omnes intentique ora tenebant

inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:

infandum, regina, iubes renouare dolorem,

Troianas ut opes et lamentabile regnum

eruerint Danai, quaeque ipse miserrima uidi 5

et quorum pars magna fui. quis talia fando

Myrmidonum Dolopumue aut duri miles Vlixi

temperet a lacrimis? et iam nox umida caelo

praecipitat suadentque cadentia sidera somnos.

sed si tantus amor casus cognoscere nostros 10

et breuiter Troiae supremum audire laborem,

quamquam animus meminisse horret luctuque refugit,

incipiam. fracti bello fatisque repulsi

ductores Danaum tot iam labentibus annis

instar montis equum diuina Palladis arte 15

aedificant, sectaque intexunt abiete costas;

uotum pro reditu simulant; ea fama uagatur.
huc delecta uirum sortiti corpora furtim
includunt caeco lateri penitusque cauernas
ingentis utrumque armato milite complent.

Lucrecio 2, 1-20.

Suave, mari magno turbantibus aequora ventis
e terra magnum alterius spectare laborem;
non quia vexari quemquamst iucunda voluptas,
sed quibus ipse malis careas quia cernere suauis.

suave etiam belli certamina magna tueri
per campos instructa tua sine parte pericli;
sed nihil dulcius est, bene quam munita tenere
edita doctrina sapientum templa serena,
despicere unde queas alios passimque videre
errare atque uiam palantis quaerere uitae,   10
certare ingenio, contendere nobilitate,
noctes atque dies niti praestante labore
ad summas emergere opes rerumque potiri.

o miseras hominum mentes, o pectora caeca!
qualibus in tenebris uitae quantisque periculis   15
degitur hoc aevi quod cumquest! nonne videre
nihil aliud sibi naturam latrare, nisi ut qui
corpore seiunctus dolor absit, mente fruatur
iucundo sensu cura semota metuque?

Ouidio, Met. 3, 1-23

Iamque deus posita fallacis imagine tauri

se confessus erat Dictaeaque rura tenebat,
cum pater ignarus Cadmo perquirere raptam
imperat et poenam, si non invenerit, addit
exilium, facto pius et sceleratus eodem. 5
orbe pererrato (quis enim deprendere possit
furta Iovis?) profugus patriamque iramque parentis
vitat Agenorides Phoebique oracula supplex
consulit et, quae sit tellus habitanda, requirit.
'bos tibi' Phoebus ait 'solis occurret in arvis, 10
nullum passa iugum curvique immunis aratri.
hac duce carpe vias et, qua requieverit herba,
moenia fac condas Boeotiaque illa vocato.'
vix bene Castalio Cadmus descenderat antro,
incustoditam lente videt ire iuvenecam 15
nullum servitii signum cervice gerentem.
subsequitur pressoque legit vestigia gressu
auctoremque viae Phoebum taciturnus adorat.
iam vada Cephisi Panopesque evaserat arva:
bos stetit et tollens speciosam cornibus altis 20
ad caelum frontem mugitibus inpulit auras
atque ita respiciens comites sua terga sequentis
procubuit teneraque latus submitit in herba.

Horacio, Ars 1-23

Humano capiti ceruicem pictor equinam
iungere si uelit et uarias inducere plumas
undique collatis membris, ut turpiter atrum
desinat in piscem mulier formosa superne,

spectatum admissi, risum teneatis, amici? 5
Credite, Pisones, isti tabulae fore librum
persimilem, cuius, uelut aegri somnia, uanae
fingentur species, ut nec pes nec caput uni
reddatur formae. "Pictoribus atque poetis
quidlibet audendi semper fuit aequa potestas." 10
Scimus, et hanc ueniam petimusque damusque uicissim,
sed non ut placidis coeant immitia, non ut
serpentes auibus gementur, tigribus agni.
Inceptis grauibus plerumque et magna professis
purpureus, late qui splendeat, unus et alter 15
adsuitur pannus, cum lucus et ara Dianae
et properantis aquae per amoenos ambitus agros
aut flumen Rhenum aut pluuius describitur arcus;
sed nunc non erat his locus. Et fortasse cupressum
scis simulare; quid hoc, si fractis enatat exspes 20
nauibus, aere dato qui pingitur? Amphora coepit
institui; currente rota cur urceus exit?
Denique sit quod uis, simplex dumtaxat et unum.

Dístico elexíaco.

Ouidio, Heroides VII, 9-26

Certus es ire tamen miseramque relinquere Didon
atque idem venti vela fidemque ferent.
certus es, Aenea, cum foedere solvere naves
quaeque ubi sint nescis, Itala regna sequi.
nec nova Karthago, nec te crescentia tangunt
moenia nec sceptro tradita summa tuo.

facta fugis, facienda petis; quaerenda per orbem
altera, quaesita est altera terra tibi.
ut terram invenias, quis eam tibi tradet habendam?
quis sua non notis arva tenenda dabit?
alter habendus amor tibi restat et altera Dido
quamque iterum fallas, altera danda fides.
quando erit, ut condas instar Karthaginis urbem
et videas populos altus ab arce tuos?
omnia ut eveniant, nec di tua vota morentur,
unde tibi, quae te sic amet, uxor erit?
Uror ut inducto ceratae sulphure taedae,
ut pia fumosis addita tura rogis.

Propertio 2, 1-16

QVAERITIS, unde mihi totiens scribantur amores,
unde meus veniat mollis in ore liber.
non haec Calliope, non haec mihi cantat Apollo.
ingenium nobis ipsa puella facit.
sive illam Cois fulgentem incedere cogis,
hac totum e Coa veste volumen erit;
seu vidi ad frontem sparsos errare capillos,
gaudet laudatis ire superba comis;
sive lyrae carmen digitis percussit eburnis,
miramur, facilis ut premat arte manus;
seu cum poscentis somnum declinat ocellos,
invenio causas mille poeta novas;
seu nuda erepto mecum luctatur amictu,
tum vero longas condimus Iliadas;

seu quidquid fecit sive est quodcumque locuta,
maxima de nihilo nascitur historia.

Senario iámico.

Plauto, Amphitruo 1

Vt vos in vostris voltis mercimoniis
emundis vendundisque me laetum lucris
adficere atque adiuuare in rebus omnibus
et ut res rationesque vostrorum omnium
bene <me> expedire voltis peregrique et domi 5
bonoque atque amplo auctare perpetuo lucro
quasque incepistis res quasque inceptabitis,
et uti bonis vos vestrosque omnis nuntiis
me adficere voltis, ea adferam, ea uti nuntiem
quae maxime in rem vostram communem sient— 10
nam vos quidem id iam scitis concessum et datum
mi esse ab dis aliis, nuntiis praesim et lucro—:
haec ut me voltis adprobare adnitier,
[lucrum ut perenne vobis semper suppetat]
ita huic facietis fabulae silentium 15
itaque aequi et iusti hic eritis omnes arbitri.

Nunc cuius iussu venio et quam ob rem venerim
dicam simulque ipse eloquar nomen meum.
Iovis iussu venio, nomen Mercurio est mihi.
pater huc me misit ad vos oratum meus, 20
tam etsi, pro imperio vobis quod dictum foret,
scibat facturos, quippe qui intellexerat
vereri vos se et metuere, ita ut aequom est Iovem;
verum profecto hoc petere me precario

a vobis iussit, leniter, dictis bonis.   25
etenim ille, cuius huc iussu venio, Iuppiter
non minus quam vostrum quivis formidat malum:
humana matre natus, humano patre,
mirari non est aequom, sibi si praetimet;
atque ego quoque etiam, qui Iovis sum filius,   30
contagione mei patris metuo malum.
propterea pace advenio et pacem ad vos affero:~
iustam rem et facilem esse oratam a vobis volo,
nam iusta ab iustis iustus sum orator datus.

Septenarios iámnicos

Plauto, Asinaria 545-575.

LIBANVS Perfidiae laudes gratiasque habemus merito magnas, 545
quom nostris sycophantiis, dolis astutiisque,
[scapularum confidentia, virtute ulmorum freti]
qui advorsum stimulos, lamminas, crucesque compedesque,
nervos, catenas, carceres, numellas, pedicas, boias   549-550
~indoctoresque acerrumos gnarosque nostri tergi,   551
[qui saepe ante in nostras scapulas cicatrices indiderunt]

* * *

eae nunc legiones, copiae exercitusque eorum
vi pugnando periuriis nostris fugae potiti.   555
id virtute huius ~ collegae meaque comitate
factumst. qui me vir fortior ad sufferundas plagas?
LEON. Edepol virtutes qui tuas non possis conlaudare
sic ut ego possim, quae domi duellique male fecisti.
ne illa edepol pro merito tuo memorari multa possunt: 560

ubi fidentem fraudaveris, ubi ero infidelis fueris,
ubi verbis conceptis sciens libenter periuraris,
ubi parietes perfoderis, in furto ubi sis prehensus,
ubi saepe causam dixeris pendens adversus octo
artutos, audacis viros, valentis virgatores. 565

LIB. Fateor profecto ut praedicas, Leonida, esse vera;
verum edepol ne etiam tua quoque malefacta iterari multa
et vero possunt: ubi sciens fideli infidus fueris,
ubi prensus in furto sies manifesto et verberatus,
[ubi periuraris, ubi sacro manus sis admolitus,] 570
ubi eris damno, molestiae et dedecori saepe fueris,
ubi creditum quod sit tibi datum esse pernegaris,
[ubi amicae quam amico tuo fueris magis fidelis,]
ubi saepe ad languorem tua duritia dederis octo
validos lictores, ulmeis adfectos lentis virgis. 575

Octonarios Iámnicos.

Plauto, Amphitruo 180-218.

SOS. Sum vero verna verbero: num numero mi in mentem fuit, 180
dis advenientem gratias pro meritis agere atque alloqui?
ne illi edepol si merito meo referre studeant gratiam,
aliquem hominem allegent qui mihi advenienti os occillet probe,
quoniam bene quae in me fecerunt ingrata ea habui atque inrita.
MERC. Facit ille quod volgo haud solent, ut quid se sit dignum sciat. 185
SOS. Quod numquam opinatus fui neque alius quisquam civium
sibi eventurum, id contigit, ut salvi poteremur domi.
victores victis hostibus legiones reveniunt domum,
duello extincto maximo atque internecatis hostibus.

quod multa Thebano populo acerba obiecit funera, 190
id vi et virtute militum victum atque expugnatum oppidum est
imperio atque auspicio eri mei Amphitruonis maxime.
praeda atque agro adoriaque adfecit populares suos
regique Thebano Creoni regnum stabilivit suom.
me a portu praemisit domum, ut haec nuntiem uxori suae, 195
ut gesserit rem publicam ductu imperio auspicio suo.
ea nunc meditabor quo modo illi dicam, cum illo advenero.
si dixerō mendacium, solens meo more fecero.
nam cum pugnabant maxime, ego tum fugiebam maxime;
verum quasi adfuerim tamen simulabo atque audita eloquar. 200
sed quo modo et verbis quibus me deceat fabularier,
prius ipse mecum etiam volo hic meditari. sic hoc proloquar.
Principio ut illo advenimus, ubi primum terram tetigimus,
continuo Amphitruo delegit viros primorum principes;
eos legat, Telobois iubet sententiam ut dicant suam: 205
si sine vi et sine bello velint rapta et raptores tradere,
si quae asportassent redderent, se exercitum extemplo domum
reducturum, abituros agro Argivos, pacem atque otium
dare illis; sin aliter sient animati neque dent quae petat,
sese igitur summa vi virisque eorum oppidum oppugnassere. 210
haec ubi Telobois ordine iterarunt quos praefecerat
Amphitruo, magnanimi viri freti virtute et viribus
superbe nimis ferociter legatos nostros increpant,
respondent bello se et suos tutari posse, proinde uti
propere <irent>, de suis finibus exercitus deducerent. 215
haec ubi legati pertulere, Amphitruo castris ilico
producit omnem exercitum. Teloboe contra ex oppido

legiones educunt suas nimis pulcris armis praeditas.

Septenarios trocaicos

Plauto, Asinaria 504-28.

CLEARETA Nequeon ego ted interdictis facere mansuetem meis?

an ita tu es animata, ut qui matris expers imperio sies? 505

PHILAEIVM Vbi piem Pietatem, si istoc more moratam tibi

postulem placere, mater, mihi quo pacto praecipis?

[CLEAR. An decorum est adversari meis te praeceptis? PHIL. Quid est?]

CLEAR. Hocine est pietatem colere, matris imperium minuere?

PHIL. Neque quae recte faciunt culpo neque quae delinquent amo. 510

CLEAR. Satis dicacula es amatrix. PHIL. Mater, is quaestus mihi est:

lingua poscit, corpus quaerit; animus orat, res monet.

CLEAR. Ego te volui castigare, tu mi accusatrix ades.

PHIL. Neque edepol te accuso neque id me facere fas existimo.

verum ego meas queror fortunas, cum illo quem amo prohibeor. 515

CLEAR. Ecqua pars orationis de die dabitur mihi?

PHIL. Et meam partem loquendi et tuam trado tibi;

ad loquendum atque ad tacendum tute habeas portisculum.

quin pol si reposivi remum, sola ego in casteria

ubi quiesco, omnis familiae causa consistit tibi. 520

CLEAR. Quid ais tu, quam ego unam vidi mulierem audacissimam?

quotiens te votui Argyrippum filium Demaeneti

compellare aut contrectare, conloquive aut contui?

quid dedit? quid ad nos iussit deportari? an tu tibi

verba blanda esse aurum rere, dicta docta pro datis? 525

ultra amas, ultra expetessis, ultra ad te accersi iubes.

illos qui dant, eos derides; qui deludunt, deperis.

an te id exspectare oportet, si quis promittat tibi

te facturum divitem, si moriatur mater sua?

~ecastor nobis periculum magnum et familiae portenditur, 530

dum eius exspectamus mortem, ne nos moriamur fame.

nunc adeo nisi mi huc argenti adfert viginti minas,

ne ille ecastor hinc trudetur largus lacrumarum foras.

hic dies summust quo est apud me inopiae excusatio.

PHIL. Patiar, si cibo carere me iubes, mater mea. 535

CLEAR. Non voto ted amare qui dant quoia amentur gratia.

PHIL. Quid si hic animus occupatust, mater, quid faciam? mone. C. Em,
meum caput contemples, si quidem ex re consultas tua.

PHIL. Etiam opilio qui pascit, mater, alienas ovis, 539-540

aliquam habet peculiarem, qui spem soletur suam. 541

sine me amare unum Argyrippum animi causa, quem volo.

CLEAR. Intro abi, nam te quidem edepol nihil est impudentius.

PHIL. Audientem dicto, mater, produxisti filiam.

Octonarios trocaicos

Plauto, Casina 238-46.

Vt te bonus Mercurius perdat, myropola, quia haec mihi dedisti.

CLE. Eho tu, nili, cana culex: uix teneor, quin quae decent te dicam.

Senecta aetate unguentatus per uias, ignaue, incedis?

LY. Pol ego amico dedi quoidam operam, dum emit unguenta. CLE. Vt cito
commentust.

Ecquid te pudet? LY. Omnia quae tu uis. CLE. Vbi in lustra iacuisti?

LY. Egon in lustra? CLE. Scio plus quam tu me arbitrare. LY. Quid id est? quid [tu]
seis?

CLE. Te sene omnium senem neminem esse ignauiolem.

Vnde is, nili? ubi fuisti? ubi lustratus? ubi bibisti?

Mades mecastor: uide palliolum ut rugat. LY. Di me et te infelicient,